

Zapiski, ocene in poročila

AKADEMIK BRATKO KREFT — ČASTNI ČLAN
SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA

(Nagovor na intimni slovesnosti v Slavističnem društvu 10. februarja 1965 v Ljubljani)

Govoriti o našem jubilarantu nikakor ni lahko, ker je njegova dejavnost tako zelo vsestranska. Najbolj znano izmed področij njegovega udejstvovanja je leposlovje, proza in zlasti dramatika. Z romanom *Človek mrtvaških lobanj* (1928), ki je njegovo prvo natisnjeno delo, je hotel podati življenje svoje povojne generacije, »kroniko raztrganih duš«. V njem brezobzirno odkrito prikazuje erotične zablode in tragedije tedanje srednješolske mladine ter zanjo obtožuje meščansko družbo, predvsem zlagano moralo vzgojiteljev. Hkrati izpoveduje razvoj lastnega svetovnega nazora od tolstojanskega krščanstva do revolucionarnega marksizma. Stilo stoji na prehodu od subjektivnega ekspresionizma k socialnemu realizmu. Delo je policija zaplenila, pisatelja pa postavila pred sodišče. — Ze prej in kasneje je jubilarant v *Ljubljanskem zvonu* in drugod objavljajl črtice, novele in povesti iz objektivnega sveta, ki mu je bil najbolj znan. V knjigi zbrane so izšle po drugi vojni najprej pod naslovom *Povesti iz nekdanih dni* (1950), nato pa v nekoliko spremenjeni redakciji kot *Kalvarija za vasjo in druge povesti iz Prlekije* (1961). V njih avtor obravnava človeško trpljenje med prvo vojno in politične razmere v prejšnji Jugoslaviji, pripoveduje o tragičnih ljubeznih in ilegalnem delu domačih študentov, se posmehuje podeželskim veljakom in žandarjem ter sočustvuje z viničarji in drugimi reveži, slika pokrajinske in kulturne značilnosti valovite in zaostale preleške zemlje, zlasti pa poudarja mračno rezka družbena in življenjska nasprotja; v slogu je le še ponekod čutili ekspresionizem, splošna linija pisanja pa je socialni realizem. — Akademik Kreft je razgledan svetovljan, ki je prehodil in videl že mnogo sveta, zato je zanj kot leposlovca značilen tudi potopis *Med potniki in mornarji*. V njem podaja svoje vtise s poti na Krf, v Grčijo in Turčijo, pri tem pa enako bistro opazuje kraje, ljudi in razmere.

Po svoji notranji usmerjenosti in nadarjenosti pa je jubilarant predvsem dramatik, ki snov za svoja dela najrajši zajema iz zgodovine; prej vselej skrbno preštudira razpoložljive vire in delom napiše tudi obširne zgodovinske uvode. V dramatiki se je poskusil že ob koncu gimnazije, ko je zaporedoma zasnoval dela: *Nemoč*, ki prikazuje duševni boj mladega človeka, *Tiberij Grakh*, socialno dramo iz starega Rima, in *Sonja*, postavljeno v leto revolucije 1905. — Prvo Kreftovo pomembno odrsko delo so *Celjski grofje* (1932). V njih Veronikina ljubezenska drama stopi v ozadje, v ospredju so družbene silnice tistega časa, konflikt med degeneriranimi fevdalci in mladim meščanstvom, med Celjani in Prvdačem. Avtor je z znanstveno praviilnim pogledom na zgodovino zavrjel Župančičevo in Novačanovo misel, da bi bili Celjani daljni glasniki jugoslovanske nacionalne ideje. — Med Kreftova redka odrska dela iz sodobnega življenja spada psihološko konverzacijska drama *Kreature* (tudi *Malomeščani*, premiera 1935, natis 1948). Godi se na začetku prve vojne v manjšem slovenskem mestu ter razkriva ob usodni časovni preskušnji nečedno podobo tega našega sloja: njegovo ovaduštvo in hlapčevstvo, sebičnost in pritlikavost. — V heroično dobo naše zgodovine, ko so šli hrvatski in slovenski kmetje v boj za staro pravdo, je postavljena drama *Velika puntarija* (knjižno 1937, uprizorjanje pred vojno prepovedano). Delo ne prikazuje le dinamike objektivnega zgodovinskega dogajanja, vzroke, upor in zator, ampak tudi mozaik individualnih človeških značajev na kmečki in plemiški strani. Ogiba se črno-bele tehnike in vsiljive tendence, zato je vse-skozi življenjsko pristno in pretresljivo ter umetniško dognano, poleg *Kranjskih komedijantov* brez dvoma Kreftova resnična mojstrovina. — Vse tri pravkar označene drame so neštetokrat uprizorili doma na Slovenskem in po jugoslovanskih gledališčih, prodrle pa so tudi na Češko; poleg Cankarja si je med Slovenci edino Kreft ustvaril tako razsežen gledališki avditorij. Bolj v naših domačih mejah je ostalo delo, v katerem je avtor prenesel težišče od družbene kritike na kulturni oris dobe, *Kranjski komedijanti* (1946, nastali tik pred vojno). V njih je hotel ponazoriti pomen narodnih preroditeljev, zbranih okrog Zoisa, za slovensko gledališče, ki ga je utemeljil Linhart z uprizoritvijo *Županove Micke*. Zgodovinskim dejstvom je tokrat še posebej morala pomagati ustvarjalna fantazija, s katero je pisatelj prikazal zlasti baronovo ljubezen do italijanske pevke. Kreft je v delu oživil pomembno dobo in osebnosti, poleg tega pa ga je prepegel z izredno čustveno toplino, z duhovitim humorjem in starinskim slogom. — S tem pa še nismo

pregledali vsega jubilantovega dramskega opusa: izvrstno je priredil Levstikovega klasičnega *Tugomera*, napisal scenarij in kasneje dramo o človeku in poetu Prešernu ter po noveli Lavrenjeva zasnoval *Balado o poročniku in Marjutki*, ljubezensko dramo iz časa oktobrske revolucije. — Kot dolgoletni režiser in nato dramaturg našega osrednjega poklicnega gledališča se je doobra seznanil z dramsko tehniko, se razgledal po odrski literaturi, uporabil sveže in sodobne režijske prijeme, napisal vrsto člankov o zrežiranih delih ter uvode in napotke k raznim slovenskim in ruskim dramam ter Shakespearovim historijam, posebej pa še objavil knjigi *Poslanstvo slovenskega gledališča ter Gledališče in revolucija*.

Tako smo prestopili že na drugo področje udejstvovanja našega jubilanta, k publicističnemu in znanstvenemu delu. Kot marksistično usmerjenega publicista, polemika in kritika ga srečujemo zlasti v desetletju 1926—1935, ko je nastopal v *Mladini*, *Svobodni mladini* in *Književnosti*; tej zadnji je bil lastnik, izdajatelj in urednik ter kot tak odločilno pomagal oblikovati kulturno politično miselnost mlade marksistične inteligence. Izrazito znanstvenega značaja so Kreftove razprave in študije s področja jugoslovanskih, predvsem pa ruske literature, o kateri je po osvoboditvi nekaj let na ljubljanski univerzi tudi predaval. Svoje najbolj tehtne dosedanje študije je zbral v knjigi *Portreti* (1956, nedavno doživela tudi srbski prevod). Izmed jugoslovanskih avtorjev mu je posebno ljub Krleža, s katerim ga veže nekaj sorodnih idejno estetskih potez in kateremu je tudi pripomogel do prve, ljubljanske izdaje *Balad Petrice Kerempuha*. Med Rusi je dolgo časa pritegoval njegovo pozornost Puškin, zlasti s svojim dramskim delom in Shakespearovim vplivom nanj, kar je bilo tudi predmet Kreftove doktorske disertacije. Poleg tega je študijsko obdelal vrsto najpomembnejših predstavnikov ruskega kritičnega in socialnega realizma, med drugim Turgenjeva, Ostrovskega, Čehova, Gorkega in Solohova. Njegovi spisi te vrste so svojevrstno prikupna kombinacija eseja in literarne zgodovine z marksističnim idejnim izhodiščem in v bistvu pozitivistično metodo. V nekoliko vznesenem, a vedno jasnem slogu, ki ga podpirajo tudi citati, razpravlja Kreft o dobi in razmerah, o avtorju in življenju ter razvoju razčlenjuje njegovo ustvarjanje. Pri tem rad primerja dela določenega avtorja z drugimi ruskimi, slovanskimi ali zahodnimi avtorji. Ko razčlenjuje in vrednoti, ga zanima predvsem sociološko idejni vidik, pri tem pa nikdar ne zanemara intimno človeških in ustvarjalno estetskih prvih umetnine. S študijami in razpravami s področja rusistike se je jubilant dostojno pridružil dvema doslej največjima znanstvenima delavcema med Slovenci na tem področju, profesorjema Prijatelju in Lavrinu. Zadnje desetletje se vzporedno z izdajo *Izbranih del* (doslej 9 knjig) intenzivno ukvarja z Dostojevskimi; o posameznih delih in problemih tega velikega pisatelja je napisal vrsto obširnih študij in tehtnih razprav; upajmo, da nam bo sčasoma poklonil tudi zaokroženo monografijo o njem.

Se o nečem je treba na kratko spregovoriti: o akademiku Kreftu kot reprezentantu naše slavistične organizacije. Že vrsto let je ali je bil najvidnejši predstavnik slovenskih slavistov v republiškem društvu, v zvezi jugoslovanskih društev in v mednarodnem slavističnem komiteju; vsepovsod nastopa z organizacijskimi nasveti in znanstvenimi referati ter preko svoje osebnosti varuje in uveljavlja interese slovenske slavistike. Zdi se mi, da ga pri tem delu vodijo predvsem tri osnovna načela: v mednarodnem svetu širiti zanimanje za našo literaturo in pridobivati prijateljev zanje, hkrati pa tudi poudarjati ugledno tradicijo slovenske slavistike, ki so ji razširili sloves tudi nekateri Kreftovi ožji rojaki; v jugoslovanskem okviru gojiti prepotrebne stike in vsestransko sodelovati s sorodnimi društvi bratskih narodov, hkrati pa vselej varovati avtonomnost slovenskega jezika, literature in kulture; med samimi slovenskimi slavisti pa demokratično enakovredno skrbeti za vso našo družino, za znanstvenike in šolnike, za «olimpijce» in «plebejce», kakor se je nekoč sam duhovito izrazil. Nazadnje ne smemo pozabiti na brigo našega predsednika za revijo *Jezik in slovstvo*, ki mu jo je v ne preveč zavidljivih okoliščinah uspelo obdržati pri življenju in sorazmerno lepi kvaliteti.

Spoštovani tovariši profesor, zaradi Vaše izjemno vsestranske in uspešne dejavnosti, zlasti na označenih področjih dramske umetnosti, rusistične znanosti in slavistične organizacije, Vas je Slavistično društvo Slovenije z vsemi svojimi podružnicami izvolilo za svojega častnega člana, hkrati pa Vam ob Vašem življenjskem prazniku iz vsega srca želi, da bi še naprej, do zadnjih človeških meja, obdržali mladostno zdravje, delovni zanos in življenjski optimizem!

Joža Mahnič